

DÜRRİZÂDE MEHMED ATÂULLAH EFENDİ

gürel), s. 255) ve ondan naklen Cevdet Paşa (*Tarih*, III, 136-137), kinayeli bir ifade ile ishal ve vücudun su toplamasından (sû-i kinye ve istiskâ) bahsederlerken *Vak'anâme* adlı esere dayanan İ. Hakkı Uzunçarşılı onun yolda zehirletilerek öldürüldüğünü belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kadı Defteri, İÜ Ktp., TY, nr. 8879; Vâsîf, *Tarih*, I, 73; a.m.f., *Tarih* (İlgürel), s. 234, 246-247, 255; Enverî, *Tarih*, İÜ Ktp., TY, nr. 2437, vr. 30^b, 59^a; Cevdet, *Tarih*, I, 81-82; II, 70, 124; III, 16-24, 74, 125, 136-137; *Devhatü'l-meşâ-yih*, s. 108; *Sicill-i Osmânî*, III, 476; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 551-552; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 501; a.m.f., "Halil Hamid Paşa", *TM*, V (1936), s. 239, 244, 251, 256; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 214; *İst.A*, III, 1258; J. R. Walsh, "Dürrizâde", *EI*² (İng.), II, 629.

MEHMET İPŞİRLİ

DÜRRİZÂDE MUSTAFA EFENDİ

(ö. 1188/1775)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1114'te (1702-1703) İstanbul'da doğdu. Tanınmış ilmiye ailesi Dürrizâdeler'e adını veren Şeyhülislâm Dürrî Mehmed Efendi'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra ibtidâ-i hâric derecesiyle müderris oldu. İlmiye derecelerini peş peşe katederek babasının şeyhülislâmlığı sırasında 1147'de (1734) Süleymaniye müderrisliğinden Galata kadılığına tayin edildi, ardından Edirne ve Haremeyn pâyelerini aldı. Babasının ölümünden sonra uzun süre mâzul kaldı. 1739'da İstanbul kadısı oldu, bir yıl kadar bu görevde bulunduktan sonra azledildi. 1746 Ekiminde Anadolu kazaskerliğine getirildi. Ardından Rumeli kazaskerliğinin önce pâyesini aldı, sonra 26 Haziran 1751'de bilfiil Rumeli kazaskeri oldu. 10 Mayıs 1756'da ikinci defa Rumeli kazaskerliğine tayin edildikten iki ay sonra 26 Temmuz'da Damadzâde Feyzullah Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa getirildi. Yedi ay kadar bu makamda kaldı, 18 Şubat 1757'de azledilerek Gelibolu'ya gönderildi. Beş yıl kadar görevden uzak kaldıktan sonra 29 Nisan 1762'de ikinci defa şeyhülislâm oldu. İkinci şeyhülislâmlığı beş sene sürdü; 23 Nisan 1767'de görevinden alınarak evinde oturmasına izin verildi. Normal olarak azil haberini şeyhülislâmlara çavuşbaşılar bildirirken Mustafa Efendi'ye azledildiğini, kendisine duyulan hürmetten dolayı Reisülküttâb Ömer Efendi yalısına kadar giderek tebliğ etmişti (Çeşmizâde, s. 26).

Dürrizâde
Mustafa
Efendi'nin
Edirnekapı
Mezarlığı'ndaki
mezar taşı -
İstanbul

Yedi yıl kadar süren mâzûliyetten sonra Dürrizâde Mustafa Efendi, gerek daha önceki şeyhülislâmlık tecrübesi, gerekse ulemânın en kıdemli ve itibarlı olması sebebiyle 15 Zilkade 1187'de (28 Ocak 1774) üçüncü defa şeyhülislâmlığa getirildi. Fakat yaşlı ve yorgun olduğu için bu görevi kısa sürdü. 29 Eylül 1774'te görevden alındı ve 7 Zilhicce 1188'de (8 Şubat 1775) vefat etti. Edirnekapı dışında La'lizâde Çeşmesi yanındaki aile mezarlığına defnedildi. Toplam meşihat süresi altı yıl bir ay on beş gündür.

Şeyhülislâmlığı sırasında kadı tayinlerinde dürüst davrandığı belirtilen Mustafa Efendi, kısaca *Dürre-i Beyzâ* denilen *ed-Dürretü'l-beyzâ fi beyâni ah-kâmi's-şerî'ati'l-ğarrâ* adlı oldukça hacimli (815 varak) Arapça bir eser telif etmiştir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde, biri Müstakimzâde'nin ta'lik hatıyla olmak üzere (Esad Efendi, nr. 685, istinsah tarihi 1178) çeşitli yazma nüshaları mevcuttur (Hâlet Efendi, nr. 125; Per-tev Paşa, nr. 215; Reşâdiye, nr. 262). Büyük bir servete sahip olan Mustafa Efendi'nin ayrıca bazı hayratı da vardır (bunların isimleri, yerleri ve şartlarıyla ilgili olarak düzenlediği vakfiyesi için bk. İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet kitapları, nr. K. 273).

Devlet erkânının padişaha ve saraya kitap hediye etmesi geleneğine uygun olarak Mustafa Efendi'nin de III. Mustafa'ya kitaplar hediye ettiği bilinmektedir (T SMA, nr. F 2885 / 30).

Mustafa Efendi, tanınmış bir ilmiye ailesi olan Paşmakçızâdeler'den Şeyhülislâm Seyyid Abdullah Efendi'nin kızı Şerife Safiye Hanım'la evlenmiş, böylece aile seyid unvanı almıştır. Mustafa Efendi'nin beş oğlundan ikisi (Mehmed Atâullah ve Mehmed Ârif) şeyhülislâm, biri Rumeli kazaskeri, biri kadı, biri de müderris olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E 2885 / 30; İzzî, *Tarih*, vr. 77^b, 143^b, 249^b, 273^b; Şemdanizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 160, 162; III, 24-25, 30; Vâsîf, *Tarih*, II, 285-286; Çeşmizâde, *Tarih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 10, 12, 18, 23, 26, 41; Cevdet, *Tarih*, II, 81; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi*, I, 237; *İzâhu'l-meknûn*, I, 457; *Devhatü'l-meşâ-yih*, s. 100; *Sicill-i Osmânî*, IV, 444; *Osmanlı Müellifleri*, I, 308; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 529; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 484; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 200.

MEHMET İPŞİRLİ

DÜRRİZÂDELER

Tanınmış bir Osmanlı ulemâ ailesi.

XVIII. yüzyıl başlarından XX. yüzyıl başlarına kadar 200 yıldan fazla devam eden ve Osmanlı ilmiye mesleğine altı şeyhülislâm, birkaç kazasker ve birçok kadı ve müderris yetiştiren bu köklü aileden kaynaklarda "hânedân-ı kadîm, âile-i pâk-nihâd" gibi isimlerle bahsedilmektedir. Ailenin tanınmış ilk ferdi Dürrî Mehmed Efendi'dir (ö. 1736). Aslen Ankaralı olup hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İlyas Efendi adında bir kişinin oğludur. Dürrî lakabının nereden geldiği bilinmemektedir. Medrese tahsilinden sonra müderrislik ve kadılıklarda bulunan, şeyhülislâmlığa kadar yükselen Mehmed Efendi, Babazâde Sinan ailesinden Reisülulemâ Abdülkadir Efendi'nin kızı ile evlenmiştir. Mehmed Efendi'nin iki oğlundan büyüğü Mustafa üç defa şeyhülislâm olmuş, ikinci oğlu Nüreddin ise müderrisken genç yaşta ölmüştür.

Şeyhülislâm Mustafa Efendi, Paşmakçızâdeler'den Şeyhülislâm Seyyid Abdullah Efendi'nin kızı Şerife Safiye Hanım'la evlenmesiyle Dürrizâdeler aynı zamanda bir seyid ailesi olmuştur. Bu sebeple daha sonra aile fertleri arasında nakîbüleşrafılık yapanlar da vardır. Mustafa Efendi'nin beş oğlundan ikisi şeyhülislâmlık, biri Rumeli kazaskerliği, biri kadılık, biri de müderrislik görevinde bulunmuştur. Ayrıca Mehmed Ârif Efendi nakîbüleşrafılık da yapmıştır. Kızı Şerife Ayşe Hanım (ö. 1817) genç yaşta vefat etmiştir. Mustafa Efendi'nin beş oğlundan ikisi hayli genişlemiştir.

Dürrizâdeler, çeşitli ulemâ aileleriyle kurmuş oldukları akrabalık bağları sayesinde daha da güçlenmişlerdir. Bunlar içerisinde en tanınmış ilmiye ailesi Paşmakçızâdeler olup ayrıca Feyzullahzâdeler, Çerkezbeyzâdeler ile de akrabalık tesis edilmiştir. Ailenin erkek ço-